

---

## INDUSTRIA CHIMICĂ DIN TIMIȘOARA, ÎN PERIOADA 1918-1940

*Camil Petrescu*

Cuvinte cheie: Banat, industrie chimică, perioada interbelică  
Mots clef: Banat, industrie chimique, période d'entre deux guerres

Industria chimică a constituit o ramură industrială, foarte bine reprezentată în Timișoara, cu numeroase întreprinderi, unele de referință la nivel național și internațional, fără a putea fi însă comparabilă cu industria similară din țările industrializate.<sup>1</sup> Se producea asfalt, carton asfaltat, mozaic, cărămidă, sticlă etc.<sup>2</sup> Progresele realizate în acest domeniu pot fi explicate și prin existența unei tradiții, a lucrătorilor calificați și nu în ultimul rând, prin progresul general al societății. Intensa activitate din domeniul construcțiilor din Timișoara și din întregul Banat după 1918 a asigurat o piață avantajoasă pentru desfacerea produselor și condiții pentru creșterea producției.

În luna mai 1919 s-a constituit „Igiena Societate pe acțiuni, pentru curățire și industrie chimică”. Capitalul social a fost, la înființare, de 600.000 coroane, împărțit în acțiuni la purtător cu valoare nominală de 500 coroane.<sup>3</sup> Din anul 1926 denumirea firmei a fost „Igiena Boiangerie și Uzinele pentru curățire” Societate pe acțiuni. Capitalul inițial al societății a fost de 500.000 lei, împărțit în 2.000 de acțiuni a 250 lei fiecare, sumă la care rămâne până în 1928, când este majorat la 2.000.000 lei, împărțit în 2.000 de acțiuni a 1.000 lei fiecare.<sup>4</sup> Obiectul de activitate al întreprinderii este spălătul de haine și rufe, curățirea chimică, vopsirea acestora, fabricarea de produse chimice și executarea de diverse lucrări de boiangerie.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Cezar Popescu, *Evoluția industriei din Ardeal după Unire*, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1928*, vol. I, Ed. Cultura Națională, București, 1929, p. 523.

<sup>2</sup> Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Timiș, *fond Primăria Municipiului Timișoara*, dosar 4/1930, f. 31.

<sup>3</sup> *Ibidem*, *fond Vopsitoria „Uranus”*, dosar 1/1919, f. 6.

<sup>4</sup> *Ibidem*, dosar 17/1929, f. 1.

<sup>5</sup> *Ibidem*, dosar 8/1926, f. 1.

**Situația beneficiilor întreprinderii în perioada 1922-1929:**

Beneficiu		Proces verbal din:
net în 1922	37.184,88 lei	31 decembrie 1922 <sup>6</sup>
net în 1925	71.928,81 lei	2 martie 1926 <sup>7</sup>
reportat din 1924	9.992,53 lei	
net 1926	104.377,87 lei	14 martie 1927 <sup>8</sup>
reportat din 1925	86.421,34 lei	
net 1927	100.294,66 lei	17 martie 1928 <sup>9</sup>
reportat din 1926	37.799,21 lei	
net 1928	95.282,40 lei	16 martie 1929 <sup>10</sup>
reportat din 1927	35.093,87 lei	

Beneficiile întreprinderii au crescut în 1925 față de anul 1922, după care rămâne relativ constant în jurul cifrei de 100.000 lei, așadar apreciem că fabrica a evoluat în aceeași parametrii, pe întreaga perioadă până în 1928.

În anii 1932 și 1933, întreprinderea a avut pierderi de 184.670,64 lei<sup>11</sup>, respectiv de 281.558,68 lei.<sup>12</sup> Și în anul 1934 au fost înregistrate pierderi de 281.559 lei.<sup>13</sup> Din 1935 fabrica nu a mai publicat bilanțurile anuale, astfel nu am mai putut identifica situația beneficiilor și a pierderilor.

Întreprinderea beneficia inițial de trei mașini de călcat și trei de spălat, în 1928 au mai fost cumpărate două mașini de vopsit la care s-a mai adăugat una în 1929, an în care au mai fost aduse o mașină de apretat și una de călcat haine.<sup>14</sup>

În anul 1920 s-a înființat o nouă întreprindere numită „Fabricile Unite de Uleiuri și Săpun”, ca societate anonimă, cu sediul în Timișoara. Ca obiect de activitate, în statutul întreprinderii din 27 mai 1920, era trecută fabricarea de unsori, uleiuri, lumânări și săpunuri. Capitalul social a fost la acel moment de 12.000.000 coroane<sup>15</sup>,

<sup>6</sup> *Statistica Societăților pe acțiuni din România în anul 1923*, „Tipografiile Române Unite” SA, București, p. 399.

<sup>7</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Vopsitoria „Uranus”*, dosar 8/1926, f. 6.

<sup>8</sup> *Ibidem*, dosar 12/1927, f. 1.

<sup>9</sup> *Ibidem*, f. 3.

<sup>10</sup> *Ibidem*, f. 4.

<sup>11</sup> *Statistica .....1933*, p. 582-583.

<sup>12</sup> *Statistica .....1934*, p. 550-551.

<sup>13</sup> *Statistica .....1935*, p. 553.

<sup>14</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Vopsitoria „Uranus”*, dosar 26/1931, f. 6.

<sup>15</sup> Unificarea monetară a fost pregătită pentru data de 15 iunie 1920, însă doar la 14 august 1920 a fost publicată în Monitorul Oficial, Legea pentru retragerea din circulație a coroanelor și a rublelor, iar în practică preschimbarea începe la 1 septembrie 1920, cu un curs fixat la 1 leu=2 coroane.

emițându-se 30.000 de acțiuni la purtător în valoare nominală de 400 coroane fiecare.<sup>16</sup> În 1923 capitalul social a fost de 6.000.000 lei, împărțit în 30.000 acțiuni a 200 lei<sup>17</sup>, rămâne la același nivel și în 1935<sup>18</sup>, iar în 1940 capitalul social a fost de 8.000.000 lei, împărțit în 40.000 de acțiuni a 200 lei.<sup>19</sup> Întreprinderea avea, în 1928, 34 de lucrători și o forță motrice de 70 HP<sup>20</sup>, ajungând în 1938 la 140 HP și 63 lucrători.<sup>21</sup> Președintele consiliului de administrație a fost ing. Stan Vidrighin. Din consiliu mai făceau parte Sigismund Szana, Arnold Deutsch, Jakab Frankl, dr. Nestor, dr. Laurian Gherman, Ioan Oprea, dr. Cornel Iancu, Josef Kraye și a.<sup>22</sup>

Profitul pe anul 1920 a fost de 504.003,96 lei<sup>23</sup>, iar pe anul 1921 a fost în valoare de 16.967,49 lei<sup>24</sup>, în 1922 ajunge la 492.760,54 lei.<sup>25</sup> În 1923 beneficiul este de 516.790,45 lei, la care se adaugă un report din 1922 în valoare de 54.960,54 lei.<sup>26</sup> Conform statisticilor în 1925, 1926, 1927, fabrica nu are beneficii, din contră suferă pierderi. În 1928 va obține un beneficiu de 114.756,33 lei.<sup>27</sup>

Valoarea maximă a dividendelor acordate a fost de 5% din profitul net, în anul 1935. În restul anilor interbelici acționarii nu au ridicat dividende.<sup>28</sup>

La 24 martie 1928 are loc adunarea generală de constituire a unei noi firme prin transformarea celei vechi, luând naștere astfel, începând cu 1 decembrie 1928, „Fabrica Unită de Lacuri și Vopsele” Societate Comercială pe acțiuni cu sediul în Timișoara.<sup>29</sup> În 1935 a avut o pierdere de 1.304.624,63 lei, iar în 1936 un profit net

<sup>16</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Întreprinderea Azur*, dosar 1/1920, f. 1.

<sup>17</sup> *Ibidem*, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 530/1921–1948, Fabricile Unite de ulei și săpun, f. 25.

<sup>18</sup> *Ibidem*, *fond Întreprinderea Azur*, dosar 16/1935, f. 6.

<sup>19</sup> *Ibidem*, dosar 25/1940, f. 3.

<sup>20</sup> *Indicatorul Industriei Românești*, Tipografia “România Nouă”, București, 1928, p. 315.

<sup>21</sup> *Indicatorul...1938*, p. 197.

<sup>22</sup> *Compass, anuar pentru comerț, industrie și finanțe, 1922-1923*, Tipărită la Tipografia și compactoria Frații Katz Testvérek, Zaláu, p. 1000, *Compass...1939*, p. 447.

<sup>23</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Întreprinderea Azur*, dosar 2/1920, f. 2.

<sup>24</sup> *Ibidem*, dosar 3/1921, f. 2.

<sup>25</sup> *Statistica.....1923*, p. 403.

<sup>26</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 530/1921–1948, Fabricile Unite de ulei și săpun, f. 23.

<sup>27</sup> *Statistica.....1929*, p. 636.

<sup>28</sup> *Compass...1939*, p. 447.

<sup>29</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Întreprinderea Azur*, dosar 5/1928, f. 1.

de 57.375 lei.<sup>30</sup> Beneficiul net în 1938 a fost de 30.702 lei<sup>31</sup>, iar în 1940 ajunge la 908.418 lei.<sup>32</sup>

Structura și dinamica producției, 1921, 1922-1937, 1938-1941:

Produsul	Cantitate-1921 <sup>33</sup>	Cantitate-1923 <sup>34</sup>	Cantitate-1924 <sup>35</sup>	Cantitate-1925 <sup>36</sup>	Cantitate-1926 <sup>37</sup>	Cantitate-1927 <sup>38</sup>	Cantitate-1928 <sup>39</sup>
Săpun de spălat	399,941 t	400 t	330 t	330 t	175 t	157,5 t	9,8 t
Săpun de toaletă	155,476 t	120 t	70 t	70 t	450 t	350 t	28,86 t
Ulei de rapiță	126 t	50 t	-	-	-	-	-
Ulei de muștar		-	-	-	-	-	-
Ulei de dovleci		-	-	-	-	-	-
Ulei de floarea soarelui		50 t	-	-	-	-	-
Ulei de porumb		-	-	-	-	-	-
Turte de rapiță		25 t	-	-	-	-	-
Turte de muștar	-		-	-	-	-	-
Turte de floare	-		-	-	-	-	-
Lumânări	-	-	-	-	-	-	7,016 t

<sup>30</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 530/1921–1948, Fabricile Unite de ulei și săpun, f. 112.

<sup>31</sup> *Ibidem*, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, firme sociale, dosar 8/1931 Fabrica unită de lacuri și vopsele SpA, f. 190.

<sup>32</sup> *Ibidem*, f. 82.

<sup>33</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 530/1921–1948, Fabricile Unite de ulei și săpun, f. 7.

<sup>34</sup> *Ibidem*, f. 27.

<sup>35</sup> *Ibidem*, f. 30.

<sup>36</sup> *Ibidem*, f. 33.

<sup>37</sup> *Ibidem*, f. 36.

<sup>38</sup> *Ibidem*, f. 40.

<sup>39</sup> *Ibidem*, f. 46.

Produsul	Cantitate-1929 <sup>40</sup>	Cantitate-1930 <sup>41</sup>	Cantitate-1931 <sup>42</sup>	Cantitate-1932 <sup>43</sup>
Săpun comun	154.700 kg	119.651 kg	106.539 kg	111.768 kg
Săpun toaletă	20.750 kg	71.301 kg	53.961 kg	72.758 kg
Lumânări	-	-	-	7.016 kg

Produsul	Cantitate-1933 <sup>44</sup>	Cantitate-1934 <sup>45</sup>	Cantitate-1935 <sup>46</sup>	Cantitate-1936 <sup>47</sup>	Cantitate-1937 <sup>48</sup>
Săpun rufe	135.546 kg	126.490 kg	96.669 kg	84.800 kg	105.900 kg
Săpun toaletă	46.635 kg	58.522 kg	59.672 kg	46.670 kg	41.035 kg
Lumânări	10.003 kg	15.452 kg	13.020 kg	7.408 kg	12.905 kg

Produsul	Cantitate-1939 <sup>49</sup>	Cantitate-1940 <sup>50</sup>	Cantitate-1941 <sup>51</sup>
Săpun rufe	80.580 kg	158.600 kg	554.610 kg
Săpun toaletă	33.185 kg	38.885 kg	90.970 kg
Lumânări	9.880 kg	9.643 kg	21.010 kg
Praf de spălat	102.090 kg	97.800 kg	-

În primii ani ai perioadei interbelice întreprinderea a încercat o diversificare a produselor, iar din anul 1924, s-a concentrat pe producția de săpun, la care s-a adăugat și cea de lumânări.

La sfârșitul perioadei interbelice, fabrica s-a confruntat cu probleme legate de asigurarea materiilor prime. Majoritatea erau obținute din import, printre care amintim prafuri de vopsele, diverse uleiuri, praf de cretă etc.<sup>52</sup>, produse care lipseau din depozite sau erau stocuri insuficiente pentru o producție la potențial maxim.<sup>53</sup>

Până în mai 1940 activitatea fabricii a fost destul de prosperă, când a izbucnit un incendiu care a distrus secția lacuri, secția uleiuri a fost mistuită parțial, activitatea a pornit după 3 săptămâni, iar secția lacuri a trebuit complet refăcută.

<sup>40</sup> *Ibidem*, f. 54.

<sup>41</sup> *Ibidem*, f. 62.

<sup>42</sup> *Ibidem*, f. 71.

<sup>43</sup> *Ibidem*, f. 79.

<sup>44</sup> *Ibidem*, f. 87.

<sup>45</sup> *Ibidem*, f. 93.

<sup>46</sup> *Ibidem*, f. 99.

<sup>47</sup> *Ibidem*, f. 111.

<sup>48</sup> *Ibidem*, f. 119.

<sup>49</sup> *Ibidem*, f. 129.

<sup>50</sup> *Ibidem*, f. 139.

<sup>51</sup> *Ibidem*, f. 150.

<sup>52</sup> *Ibidem*, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, dosar 17/1939, f. 90-91.

<sup>53</sup> *Ibidem*, dosar 4/1940, f. 70.

Întreprinderea Samuel Doboș SpA, era situată pe Bd. Carol I nr. 46. A fost înființată în 1921, avea un capital social de 1.000.000 lei, împărțit în 1.000 de acțiuni a 1.000 lei fiecare.<sup>54</sup> În 1926 capitalul social a fost majorat la 2.000.000 lei, împărțit în 10.000 de acțiuni la purtător, a 200 lei.<sup>55</sup> Din 24 iulie 1928 fabrica se află în lichidare, lichidator fiind Sigismund Szana.<sup>56</sup>

Samuel Doboș a adresat Ministerului Industriei și Comerțului o cerere prin care solicita aprobarea pentru deschiderea unei fabrici de oțel, a unei fabrici de articole optice și a uneia pentru producerea odolului. Cererea este justificată prin faptul că produsele menționate sunt importante pentru industria Banatului.<sup>57</sup> Forța motrice a fabricii a fost asigurată de către Uzina electrică a orașului.<sup>58</sup> Fabrica va folosi ca materie primă oțel, fier și derivate.<sup>59</sup> Statutele prevăd ca activitate: fabricarea și punerea în circulație a articolelor optice, cosmetice și de oțel, a aparatelor și instrumentelor medicale.<sup>60</sup> La 31 decembrie 1921 firma s-a transformat în societate pe acțiuni, devenind Samuel Doboș SpA, iar ca acționari, Banca Timișoarei, Samuel Doboș și Aladar Doboș.<sup>61</sup> La 11 aprilie 1925 capitalul a fost sporit la 3.000.000 lei, printr-o emisiune de 10.000 bucăți de noi acțiuni în valoare nominală de 200 lei.<sup>62</sup> Nu se mai produc modificări ale capitalului până în 1928. Prin decizia Consiliului de Miniștri, la 11 iunie 1921, se acordă Fabricii pentru fabricate Optice a lui Samuel Doboș, scutire de vamă pentru mașini, părți de mașini, accesorii, reducere CFR, scutire impozit direct către stat, județ, comună.<sup>63</sup>

---

<sup>54</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 504/1921–1927, Doboș S. Fabrica de produse chimice, f. 8.

<sup>55</sup> *Ibidem*, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, firme sociale, dosar 31/1930 Samuil Doboș SA, f. 71.

<sup>56</sup> *Ibidem*, f. 68, 81.

<sup>57</sup> Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția Industriei Metalurgice, (rola 732), dosar 13/1921-1925, Fabrica pentru articole de oțel Samuel Doboș Timișoara, f. 1, (cadrul 190).

<sup>58</sup> *Ibidem*, f. 3, (cadrul 193).

<sup>59</sup> *Ibidem*.

<sup>60</sup> D.A.J.N.-Tm, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 504/1921–1927, Doboș S. Fabrica de produse chimice, f. 19.

<sup>61</sup> *Ibidem*, f. 21.

<sup>62</sup> *Ibidem*, f. 17.

<sup>63</sup> *Ibidem*, f. 2.

Întreprinderea obține următoarele beneficii: în 1922<sup>64</sup>, 157.860,40 lei; în anul 1926<sup>65</sup> beneficiul ajunge la valoarea de 279.839,54 lei, iar în anul următor<sup>66</sup>, profitul crește de peste 2,5 ori, ajungând la 707.421,09 lei. Creșterea beneficiului continuă, astfel că ajunge, în 1928<sup>67</sup>, la 1.191.514,35 lei.

Analizând datele de mai sus, constatăm că beneficiile au crescut în fiecare an, astfel încât în intervalul 1926-1928, se produce o creștere de 4 ori.

**Structura și dinamica producției, 1922-1927:**

Articol	Producție-1922 <sup>68</sup>	Producție-1923 <sup>69</sup>	Producție-1924 <sup>70</sup>	Producție-1925 <sup>71</sup>	Producție-1926 <sup>72</sup>	Producție-1927 <sup>73</sup>
Odol apă de gură	185.000 flacoane	190.000 flacoane	-	0,7 t	-	-
Odol cremă de dinți	73.000 flacoane	-	-	1 t	34 t	96.200 bucăți
Ochelari	65.000 bucăți	-	-	-	-	-
Sticle pentru ochelari	68.000 bucăți	-	-	-	-	-
Articole optice	-	1900 m <sup>3</sup>	-	-	-	-
Vată medicinală	-	5 t	4,5 t	14 t	72 t	2,5 t
Sticle de odol mici	-	-	30.000 bucăți	-	-	-
Sticle de odol mari	-	-	70.000 bucăți	-	-	-
Obiecte optice	-	-	În valoare de 1.500.000 lei	-	-	-

După cum se observă, producția s-a modificat de la an la an. Acest gen de diversificare arată că întreprinderea nu avea o piață de desfacere bine organizată și că era mereu în căutarea unor produse care să fie solicitate. Singurul articol care a fost produs în mod constant, în intervalul 1923-1927, a fost vata medicinală. Din 1928, fabrica și-a încetat activitatea.

Flora Industrie Chimică, în Chișoda Nouă nr. 13, iar din 1925 Fratelia nr. 13. Fabrica a fost înființată în 1921 și a produs: săpun, unsoare, gudronuri polimerizate,

<sup>64</sup> *Statistica.....1923*, p. 405.

<sup>65</sup> *Statistica.....1927*, p. 633.

<sup>66</sup> *Statistica.....1928*, p. 639.

<sup>67</sup> *Statistica.....1929*, p. 620.

<sup>68</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 504/1921-1927, Doboș S. Fabrica de produse chimice, f. 6.

<sup>69</sup> *Ibidem*, f. 10.

<sup>70</sup> *Ibidem*, f. 28.

<sup>71</sup> *Ibidem*, f. 31.

<sup>72</sup> *Ibidem*, f. 35.

<sup>73</sup> *Ibidem*, f. 39.

carbolineum, cloroform, hârtie, catran, ciment gudronat, rășini, naftalină, bitum, amoniac, glauber, sodă.<sup>74</sup> Capitalul social a fost din 1932 în valoare de 3.000.000 lei<sup>75</sup>, împărțit în 3.000 acțiuni a 1.000 lei fiecare<sup>76</sup>, nivel ce s-a păstrat pe întreaga perioadă interbelică. Scopul întreprinderii a fost fabricarea de articole chimice, punerea acestora în circulație, înființarea de întreprinderi similare.<sup>77</sup> În 1934 forța motrice era de 45 HP, erau întrebuințați 42 lucrători<sup>78</sup>, iar în 1936 forța motrice crește la 94 HP.<sup>79</sup>

**Structura și dinamica producției, 1923-1928, 1930-1940:**

Produsul	Cantitate-1923 <sup>80</sup>	Cantitate-1924 <sup>81</sup>	Cantitate-1925 <sup>82</sup>	Cantitate-1926 <sup>83</sup>	Cantitate-1927 <sup>84</sup>	Cantitate-1928 <sup>85</sup>
Unsori	20 t	16 t	11 t	19 t	2,7 t	3,2 t
Diferite săpunuri	140 t	120 t	90 t	19 t	22,5 t	24,7 t
Sodă	120 t	130 t	120 t	85 t	67,8 t	53,6 t
Derivate catran (gudron)	40 t	-	32 t	-	-	1,2 t
Sare glauber	10 t	10 t	10 t	-	-	-
Spirit	8 t	9 t	-	-	-	-
Sulfat de natriu	-	-	-	-	-	214,5 t

Produsul	Cantitate-1930 <sup>86</sup>	Cantitate-1931 <sup>87</sup>	Cantitate-1932 <sup>88</sup>	Cantitate-1933 <sup>89</sup>	Cantitate-1934 <sup>90</sup>
Sodă cristalizată	44,9 t	-	-	-	-
Sulfat sodiu	108,4 t	60,5 t	-	-	-
Săpun de rufe	9,2 t	3,2 t	4,2 t	4,2 t	-
Săpun toaletă	3,5 t	5,4 t	5 t	5 t	2 t
Unsori consistente	9,4 t	0,5 t	-	-	-
Scrobeală	30 t	56 t	60 t	60 t	54 t
Dezinfectante	0,3 t	1,28 t	0,08 t	0,08 t	0,8 t
Pap cizmăresc	-	8,1 t	8 t	8 t	18 t
Săpun de ras	-	-	-	2,5 t	-

<sup>74</sup> *Ibidem*, dosar 559/1923-1948 „Flora” Industrie Chimică, f. 4.

<sup>75</sup> *Statistica.....1933*, p. 592.

<sup>76</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Întreprinderea de industrie chimică „Flora”*, dosar 1/1930, f. 1.

<sup>77</sup> *Ibidem*.

<sup>78</sup> *Indicatorul....1934*, p. 279.

<sup>79</sup> *Indicatorul....1936*, p. 224.

<sup>80</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 559/1923-1948 „Flora” Industrie Chimică, f. 3.

<sup>81</sup> *Ibidem*, f. 9.

<sup>82</sup> *Ibidem*, f. 14.

<sup>83</sup> *Ibidem*, f. 17.

<sup>84</sup> *Ibidem*, f. 23.

<sup>85</sup> *Ibidem*, f. 30.

<sup>86</sup> *Ibidem*, f. 57.

<sup>87</sup> *Ibidem*, f. 66.



Produsul	Cantitate-1935 <sup>91</sup>	Cantitate-1936 <sup>92</sup>	Cantitate-1937 <sup>93</sup>	Cantitate-1939 <sup>94</sup>	Cantitate-1940 <sup>95</sup>
Sulfat sodiu	42,62 t	42,28 t	27,76 t	0,310 t	-
Săpun	13,68 t	7,94 t	6,22 t	4,306 t	-
Scrobeală	61,55 t	75,84 t	98,15 t	93,106 t	76,997 t
Dextrină	52,78 t	49,01 t	71,58 t	38,303 t	18,702 t
Pap	20,56 t	29,32 t	28,93 t	21,123 t	17,991 t
Ulei	30,09 t	52,20 t	-	33,911 t	25,246 t
Unsori consistente	2,17 t	0,80 t	-	0,501 t	0,315 t

Tipul producției a fost diferit de-a lungul anilor. În perioada 1923-1928 s-a produs săpun, sodă, unsori, spirt. În etapa 1930-1940 s-au introdus în fabricație și produse noi, cum ar fi, scrobeală, dezinfectante, pap cizmăresc, renunțându-se la producerea spirtului. În tabelul următor prezentăm situația bilanțurilor anuale ale fabricii.

**Bilanțul contabil al fabricii „Flora”:**

Anul	Beneficiu	Pierdere
31 decembrie 1930 <sup>96</sup>	-	368.646,04 lei
31 decembrie 1931 <sup>97</sup>	-	1.474.675,15 lei
31 decembrie 1932 <sup>98</sup>	-	1.488.522 lei
31 decembrie 1933 <sup>99</sup>	-	940.043 lei
31 decembrie 1934 <sup>100</sup>	-	536.622 lei
31 decembrie 1935 <sup>101</sup>	-	485.709 lei
31 decembrie 1936 <sup>102</sup>	-	458.822 lei
31 decembrie 1937 <sup>103</sup>	-	45.534 lei
31 decembrie 1938 <sup>104</sup>	75.584 lei	-
31 decembrie 1939 <sup>105</sup>	53.522 lei	-
31 decembrie 1940 <sup>106</sup>	-	61.534 lei

<sup>88</sup> *Ibidem*, f. 73.

<sup>89</sup> *Ibidem*, f. 79.

<sup>90</sup> *Ibidem*, f. 85.

<sup>91</sup> *Ibidem*, f. 91.

<sup>92</sup> *Ibidem*, f. 102.

<sup>93</sup> *Ibidem*, f. 107.

<sup>94</sup> *Ibidem*, f. 121.

<sup>95</sup> *Ibidem*, f. 127.

<sup>96</sup> *Ibidem*, fond *Întreprinderea de industrie chimică „Flora”*, dosar 1/1930, f. 4.

<sup>97</sup> *Ibidem*, f. 7.

<sup>98</sup> *Ibidem*, f. 9.

Se poate observa că singurii ani cu profit au fost 1938 și 1939, deși de-a lungul anilor producțiile au crescut continuu. Nu avem explicația acestui paradox, putem însă bănuși că exista o contabilitate dublă și că anual întreprinderea era trecută pe pierdere pentru a evita taxele către stat. De asemenea, fabrica beneficia de materii prime, pe care le-a folosit aproape în întregime.<sup>107</sup> Activitatea secției principale, de fabricare a scrobelei și a papului cizmăresc, a fost normală, adică producția este la fel ca și în anii precedenți. Producția în celelalte secții ale fabricii, fabricarea uleiurilor textile și de piele, s-a redus considerabil.<sup>108</sup>

În aceeași perioadă s-a întemeiat Întreprinderea „Grozit” str. Samuil Micu nr. 4, fabrică de articole chimice, de asfalt etc. Producea cartoane de catran și asfalt și articole chimice de catran.<sup>109</sup> La 31 mai 1921 capitalul social a fost de 150.000 lei.<sup>110</sup> În anul 1924 capitalul a crescut de la 1.000.000 lei la 2.500.000 lei;<sup>111</sup> în 1925 capitalul a fost de 4.500.000 lei,<sup>112</sup> iar în 1926 a ajuns la 4.750.000 lei.<sup>113</sup> În anul 1933, pe fondul creat de criza economică, a fost redus capitalul social la 2.000.000 lei, nivel la care rămâne până în 1940.<sup>114</sup> Fabrica a funcționat în perioada interbelică, având 26 lucrători și o forță motrice de 30 HP.<sup>115</sup>

---

<sup>99</sup> *Ibidem*, f. 11.

<sup>100</sup> *Ibidem*, f. 13.

<sup>101</sup> *Ibidem*, f. 19.

<sup>102</sup> *Ibidem*.

<sup>103</sup> *Ibidem*, f. 24.

<sup>104</sup> *Ibidem*, f. 28.

<sup>105</sup> *Ibidem*, f. 33.

<sup>106</sup> *Ibidem*, f. 55.

<sup>107</sup> *Ibidem*, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, Secretariat, dosar 4/1940, f. 98.

<sup>108</sup> *Ibidem*, dosar 6/1940, f. 60.

<sup>109</sup> *Ibidem*, fond Întreprinderea „Grozit”, dosar 1/1928, f. 11.

<sup>110</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 583/1921–1948, „Grozit” Fabrica chimică, f. 2.

<sup>111</sup> *Ibidem*, f. 12.

<sup>112</sup> *Ibidem*, f. 17.

<sup>113</sup> *Ibidem*, f. 20.

<sup>114</sup> *Ibidem*, f. 70.

<sup>115</sup> *Indicatorul....1936*, p. 229, *Indicatorul....1938*, p. 336.

## Structura și dinamica producției, 1922-1941:

Produsul	Cantitate-1922 <sup>116</sup>	Cantitate-1923 <sup>117</sup>	Cantitate-1924 <sup>118</sup>	Cantitate-1925 <sup>119</sup>	Cantitate-1926 <sup>120</sup>
Carton de asfalt	500 t	380 t	315 t	46.000 m <sup>2</sup>	28.000 m <sup>2</sup>
Carton de nisip	200 t	160 t	330 t	35.000 m <sup>2</sup>	32.000 m <sup>2</sup>
Carton de izolare	100 t	110 t	125 t	4.000 m <sup>2</sup>	5.000 m <sup>2</sup>
Asfalt	20 t	-	-	-	-
Ciment de lemn	200 t	-	-	-	-
Lac de acoperiș	150 t	-	-	-	-
Lac de fier	10 t	-	-	-	-

Produsul	Cantitate-1927 <sup>121</sup>	Cantitate-1928 <sup>122</sup>	Cantitate-1929 <sup>123</sup>	Cantitate-1930 <sup>124</sup>
Diverse cartoane asfaltate	757,23 buc	740.700 kg	743.963 kg	9.950 kg
Ceară roșie	1.600 kg	4.382 kg	2.632 kg	759,5 kg
Unsoare de trăsură	-	32.753 kg	28.592 kg	942 kg
Creolină	-	23.502 kg	823 kg	127 kg
Catran	-	20.000 kg	60.000 kg	-
Plăci din plută	-	-	693 kg	-
Gumă arabică	-	160 kg	168 kg	115 kg

Produsul	Cantitate-1931 <sup>125</sup> (kg)	Cantitate-1932 <sup>126</sup> (kg)	Cantitate-1933 <sup>127</sup> (kg)	Cantitate-1934 <sup>128</sup> (kg)
Carton asfaltat	724.971	389.667	430.786	504.130
Unsoari consistente	138.281	116.589	226.767	287.781
Lac de chit de asfalt	12.698	13.815	14.900	15.349
Ceară roșie de sigilat	826	2.201	1.088	1.483
Gumă arabică	658	89	232	121
Creolină	736	3.872	2.798	5.403
Carbolineum	20.045	30.171	38.552	53.154
Asfalt în turte	45.000	25.680	37.230	35.952
Catran	30.000	46.429	94.680	36.613

<sup>116</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 583/1921-1948, „Grozit” Fabrica chimică, f. 8.

<sup>117</sup> *Ibidem*, f. 11.

<sup>118</sup> *Ibidem*, f. 14.

<sup>119</sup> *Ibidem*, f. 19.

<sup>120</sup> *Ibidem*, f. 22.

<sup>121</sup> *Ibidem*, f. 26.

<sup>122</sup> *Ibidem*, f. 32.

<sup>123</sup> *Ibidem*, f. 39.

<sup>124</sup> *Ibidem*, f. 49.

<sup>125</sup> *Ibidem*, f. 57.

<sup>126</sup> *Ibidem*, f. 65.

<sup>127</sup> *Ibidem*, f. 72.

<sup>128</sup> *Ibidem*, f. 79.

Produsul	Cantitate-1935 <sup>129</sup> (kg)	Cantitate-1938 <sup>130</sup> (kg)	Cantitate-1940 <sup>131</sup> (kg)	Cantitate-1941 <sup>132</sup>
Carton asfaltat	543.717	692.441	292.998	49.646 suluri
Unsori	256.253	-	-	-
Lac	14.656	12.754	8.686	-
Ceară de sigilat	765	910	548	171 cutii
Gumă arabică	-	96	160	-
Creolină	3.572	7.806	6.509	-
Carbolineum	47.265	26.550	19.153	16.106 kg
Plăci de plută	507	900	-	-
Catran	34.665	39.190	20.150	19.925 kg
Asfalt	71.228	-	-	-
Sulfat de cupru	82.085	209.671	45.027	92.334 kg
Sarea lui Glauber	68.930	105.863	61.995	32.790 kg

Urmărind tabelele cu producțiile fabricii tragem aceeași concluzie, probleme în timpul crizei economice, redresare și apoi, din 1939, scăderi ale cantităților pe fondul declanșării celui de-al doilea război mondial. În ceea ce privește producția, observăm că de-a lungul perioadei interbelice s-au realizat cam aceleași articole, carton asfaltat, catran, lac, asfalt, creolină.

„Leda” Fabrica de produse chimice SA, al cărei sediu a fost pe str. Învățătorilor nr. 2, a fost înființată la 1 septembrie 1922<sup>133</sup> de către Pavel Benesși Alfred și Andor Reisz. Se ocupa cu fabricarea cremei de ghetă, a cremei pentru metale, a lacurilor, a apreturilor etc.<sup>134</sup> Capitalul inițial era de 9.000.000 lei și a fost ridicat la 18.000.000 lei în 15 mai 1924<sup>135</sup>, sumă la care s-a menținut până la sfârșitul perioadei interbelice.

Din consiliul de administrație au făcut parte Claude de Seze, Sigismund Szana, Aristide Blank, dr. Aurel Cosma.<sup>136</sup> Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri din 26 februarie 1923, fabrica a obținut scutire de vamă pentru mașini, părți de mașini, accesorii și reducere pe CFR.<sup>137</sup>

<sup>129</sup> *Ibidem*, f. 85.

<sup>130</sup> *Ibidem*, f. 106.

<sup>131</sup> *Ibidem*, f. 126.

<sup>132</sup> *Ibidem*, f. 133.

<sup>133</sup> *Ibidem*, dosar 663/1921–1940, (apare în inventar ca dosar 633), Leda, fabrica de produse chimice, f. 14.

<sup>134</sup> *Ibidem*, f. 6.

<sup>135</sup> *Ibidem*, f. 14.

<sup>136</sup> *Compass... 1929*, p. 659.

<sup>137</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 663/1921–1940, (apare în inventar ca dosar 633), Leda, fabrica de produse chimice, f. 13.

## Structura și dinamica producției, 1922, 1924-1931:

Produsul	Producție în anul 1922 <sup>138</sup>
Vax pentru ghetete	21.000 kg
Cremă de ghetete	37.000 cutii mari
Vinețeață	100 duzini de cutii

Produsul	Cantitate-1924 <sup>139</sup>	Cantitate-1925 <sup>140</sup>	Cantitate-1926 <sup>141</sup>	Cantitate-1927 <sup>142</sup>	
Cremă de ghetete	50 kg	335.000 kg	-	-	x
Lacuri și vopsele	125 kg	147.000 kg	21.000 kg	160 kg	-
Unsoare de trăsură	35 kg	273.000 kg	-	-	-
Vax	17 kg	42.000 kg	-	-	-
Unsoare de piele	30 kg	4.200 kg	-	-	-
Apretură pentru piele	-	25.000 kg	-	-	x
Extract negreață	-	38.000 kg	-	-	-
Politură pentru talpă	-	28.000 kg	-	-	-
Ceară pentru pantofari	-	10.500 kg	-	-	-
Lustruitor pentru piele	-	19.000 kg	-	-	-
Lac pentru piele	-	5.250 kg	-	-	-
Praf de cerneață	-	2.100 kg	-	-	-
Ceară pentru parchet	-	7.800 kg	-	-	-
Lichid pentru curățarea metalelor	-	13.600 kg	-	-	x
Pastă pentru curățarea metalelor	-	5.400 kg	-	-	-
Vinețeață	-	6.300 kg	-	-	-

x +x+x = 1.600 kg

Produsul	Cantitate-1928 <sup>143</sup>	Cantitate-1929 <sup>144</sup>	Cantitate-1930 <sup>145</sup>	Cantitate-1931 <sup>146</sup>
Cerneață, vax, cremă, apretură	335.000 kg	451.944 kg	265.500 kg	274.500 kg
Lacuri cu alcool pentru piele și hârtie	41.000 kg	33.050 kg	16.200 kg	9.500 kg
Lacuri cu ulei	234.000 kg	181.440 kg	164.100 kg	136.000 kg

Se observă creșteri importante la producția de cremă de ghetete, fapt explicabil prin creșterea populației urbane și modernizarea satelor. De asemenea, creșterea

<sup>138</sup> *Ibidem*, f. 10.

<sup>139</sup> *Ibidem*, f. 16.

<sup>140</sup> *Ibidem*, f. 21.

<sup>141</sup> *Ibidem*, f. 33.

<sup>142</sup> *Ibidem*, f. 37.

<sup>143</sup> *Ibidem*, f. 51.

<sup>144</sup> *Ibidem*, f. 67.

<sup>145</sup> *Ibidem*, f. 76.

<sup>146</sup> *Ibidem*, f. 94.

producției la unsoare de trăsură se explică prin modernizarea și extinderea folosirii utilajelor în economia agrară, iar producția de unsoare și lac de piele este legată de dezvoltarea industriei pielăriei. Diversificarea producției la această întreprindere indică preocuparea de adaptare la cerințele pieții.

Beneficiul fabricii a fost în 1925 de 1.630.908,40 lei<sup>147</sup>, în 1926 crește la 1.692.367,97 lei<sup>148</sup>, în 1927 beneficiul a fost de 3.158.053,62 lei<sup>149</sup>, iar în 1928 a scăzut la 1.825.713,23 lei.<sup>150</sup> În anul 1929 întreprinderea a obținut un beneficiu net de 342.454 lei, care a fost reportat în 1930 la beneficiul acestui an în valoare de 22.625 lei.<sup>151</sup> În anul 1931 a avut o pierdere de 1.175.736 lei.<sup>152</sup> Adunarea generală extraordinară din 31 decembrie 1932 a hotărât lichidarea întreprinderii.<sup>153</sup> Cu toate acestea, fabrica va mai funcționa, însă producția s-a redus considerabil, iar în 1933 a fost redus capitalul social la 3.600.000 lei.<sup>154</sup> Timp de opt ani fabrica a suferit pierderi. În anul 1939 profitul a fost de 3.847 lei.<sup>155</sup>

Prima Fabrică de Clei din Timișoara, a fost înființată în 1919, Calea Buziașului nr. 18<sup>156</sup>, proprietar dr. ing. Eugen Kinsky. În 1921 s-a înființat „Tanara” Fabrica chimică SpA, cu un capital social de 3.000.000 lei<sup>157</sup>, care a rămas la aceeași valoare și în 1938. Consiliul de administrație a fost format din Sigismund Szana, dr. Otto Rohm, Hugo Stauss, dr. ing. Eugen Kinsky.<sup>158</sup>

<sup>147</sup> *Statistica.....1926*, p. 567.

<sup>148</sup> *Statistica.....1927*, p. 613.

<sup>149</sup> *Statistica.....1928*, p. 621.

<sup>150</sup> *Statistica.....1929*, p. 627.

<sup>151</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 663/1921–1940, (apare în inventar ca dosar 633), Leda, fabrica de produse chimice, f. 83.

<sup>152</sup> *Ibidem, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, firme sociale*, dosar, 12/L/1931, Fabrica de produse chimice „Leda”, f. 196.

<sup>153</sup> *Ibidem, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 663/1921–1940, (apare în inventar ca dosar 633), Leda, fabrica de produse chimice, f. 97.

<sup>154</sup> *Ibidem, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, firme sociale*, dosar, 12/L/1931, Fabrica de produse chimice „Leda”, f. 111.

<sup>155</sup> *Ibidem*, f. 110.

<sup>156</sup> *Ibidem, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 766/1921–1947, Tanara, fabrica chimică și de ulei, f. 19.

<sup>157</sup> *Ibidem*, f. 20.

<sup>158</sup> *Compass...., 1929*, p. 659-660.

## Structura și dinamica producției, 1922, 1924-1928, 1931-1939:

Produsul	Cantitate-1922 <sup>159</sup>	Cantitate-1924 <sup>160</sup>	Cantitate-1925 <sup>161</sup>
Clei	60 t	70 t	-
Decopon	-	15 t	-
Plegras	-	40 t	160 t

Produsul	Cantitate-1926 <sup>162</sup>	Cantitate-1927 <sup>163</sup>	Cantitate-1928 <sup>164</sup>
Degras	100 t	120 t	105 t
Uleiuri	30 t	110 t	100 t
Oropon	30 t	50 t	40 t

Produsul	Cantitate-1931 <sup>165</sup> (kg)	Cantitate-1932 <sup>166</sup> (kg)	Cantitate-1933 <sup>167</sup> (kg)	Cantitate-1934 <sup>168</sup> (kg)	Cantitate-1935 <sup>169</sup> (kg)
Degras	50.646	97.636	115.954,5	115.880	64.295
Untură pește	60.699	63.662,5	90.433,5	118.739,5	169.728
Ulei ricin	79.165,5	123.426	115.689	115.487,5	122.843,5
Oropon	39.709	102.178	117.441	115.244	88.193
Săpun	7.414,5	10.201	12.863,5	12.752	12.849,5

Produsul	Cantitate-1936 <sup>170</sup> (kg)	Cantitate-1937 <sup>171</sup> (kg)	Cantitate-1938 <sup>172</sup> (kg)
Degras	81.463	63.527	115.594,5
Untură pește	156.279,5	227.892	194.663,5
Ulei ricin	103.797,5	147.456	129.378,25
Oropon	68.654	103.660	109.256,55
Apretură pentru piei	349.268	337.461	358.265,90
Săpun	10.706	12.531	12.655,825

Produsul	Cantitatea-1939 (t) <sup>173</sup>
Degras pentru tăbăcărie	102,798
Untură de pește sulfurizată	361,018
Ulei de ricină sulfurizată	77,438
Koreon alb și Oropon	120,912
Apretură pentru piei	396,283
Săpun pentru tăbăcării	-
Săruri	12,596

<sup>159</sup> D.J.A.N.-Tm, *fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a*, dosar 766/1921-1947, Tanara, fabrica chimică și de ulei, f. 10.

<sup>160</sup> *Ibidem*, f. 15.

<sup>161</sup> *Ibidem*, f.19.

<sup>162</sup> *Ibidem*, f. 24.

<sup>163</sup> *Ibidem*, f. 30.

<sup>164</sup> *Ibidem*, f. 37.

<sup>165</sup> *Ibidem*, f. 65.

<sup>166</sup> *Ibidem*, f. 75.

<sup>167</sup> *Ibidem*, f. 78.

<sup>168</sup> *Ibidem*, f. 84.

<sup>169</sup> *Ibidem*, f. 90.

<sup>170</sup> *Ibidem*, f. 101.

<sup>171</sup> *Ibidem*, f. 106.

<sup>172</sup> *Ibidem*, f. 127.

<sup>173</sup> *Ibidem*, *fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, Secretariat*, dosar 4/1940, f.

Producția fabricii a avut o mare diversitate. În primul an de producție s-a realizat doar clei. În anii următori aceasta s-a îmbogățit obținându-se săpun, ulei, degreas pentru tăbăcărie, apretură, ca urmare a cerințelor pieței. Numeroase produse erau destinate industriei pielăriei, respectiv materiale auxiliare pentru fabricațiunea de piei.<sup>174</sup> Mersul acestei fabrici depinde de situația fabricilor de pielărie.<sup>175</sup> Datorită faptului că industria pielăriei funcționează bine, în anii următori fabrica va obține beneficii mulțumitoare.<sup>176</sup>

Conform datelor din bilanțul contabil, la sfârșitul anului 1927 fabrica a avut o pierdere de 144.342,23 lei, care se adaugă la pierderea din anul precedent în valoare de 1.080.495,83 lei.<sup>177</sup> La finalul anului 1931 fabrica obține un profit net de 79.681,94 lei, acesta urmând a fi scăzut din pierderea anilor anteriori în sumă de 1.390.719,22 lei, iar diferența de pierdere în valoare de 1.311.037,28 lei a fost transferată pentru anul următor.<sup>178</sup> La 31 decembrie 1933 pierderea a fost de 777.597 lei.<sup>179</sup> În anul 1934 pierderea este de 467.927 lei.<sup>180</sup> Această situație este rezultatul crizei economice. După acest moment fabrica obține profit, așa cum s-a întâmplat în 1936, 15.823 lei, dar și în 1937 când acesta ajunge la 153.915 lei.<sup>181</sup>

Sfârșitul perioadei interbelice a fost marcat de lipsa materiilor prime, în condițiile în care majoritatea acestora (uleiuri, săruri, produse organice) proveneau din import.<sup>182</sup> S-a ajuns astfel în situația în care stocurile erau mai mici decât necesarul pentru o producție normală.<sup>183</sup>

„Chemotex” Fabrică chimică S.A., fabrică soră cu „Tanara” Fabrică chimică S.A., au același sediu.<sup>184</sup> Firma s-a fondat în decembrie 1933, însă a fost pusă în funcțiune doar la mijlocul anului 1934, iar primul bilanț s-a încheiat la 31 decembrie

<sup>174</sup> *Ibidem*, dosar 16/1932, f. 43.

<sup>175</sup> *Ibidem*.

<sup>176</sup> *Ibidem*, dosar 2/1933, f. 47.

<sup>177</sup> *Ibidem*, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 766/1921–1947, Tanara, fabrica chimică și de ulei, f. 26.

<sup>178</sup> *Ibidem*, f. 59.

<sup>179</sup> *Statistica... 1934*, p. 550-551.

<sup>180</sup> *Statistica... 1936*, p. 577.

<sup>181</sup> D.J.A.N.-Tm, fond Inspectoratul Industrial Regiunea a 8-a, dosar 766/1921–1947, Tanara, fabrica chimică și de ulei, f. 114.

<sup>182</sup> *Ibidem*, fond Camera de Comerț și Industrie Timișoara, Secretariat, dosar 4/1940, f. 220.

<sup>183</sup> *Ibidem*, f. 224.

<sup>184</sup> *Ibidem*, f. 54.



---

1935.<sup>185</sup> Producția fabricii, în 1939, a fost: ulei de ricină sulfurizat - 3.287 kg, preparate chimice speciale pentru industria textilă - 215.684,85 kg. Beneficiul net în 1939 a fost de 557.966 lei.<sup>186</sup>

Fabricile „Tanara” Fabrică Chimică S.A. și „Chemotex” Fabrică Chimică S.A. produc materiale auxiliare pentru industria de piele și de textile. Având în vedere că industria de piele a lucrat bine în cursul anului 1939, a fost realizat un profit mai mare cu circa 20%, iar la „Chemotex” profitul s-a mărit cu circa 15%.<sup>187</sup>

Mai amintim și alte întreprinderi din acest domeniu: Delta – fabrică de produse chimice, Excelsior – industria de lacuri, Ufa – preparate chimice etc.

#### L'INDUSTRIE CHIMIQUE DE LA VILLE DE TIMISOARA PENDANT LA PERIODE 1918-1940

##### *Résumé*

L'industrie chimique a représenté une branche signifiante de l'économie de Timișoara, outillée par de nombreuses entreprises, les-unes de référence aux niveaux national et international, mais inférieure par rapport à la même branche des pays industrialisés. On produisait: asphalte, carton asphalté, mosaïque, brique, verre, etc. Les progrès obtenus dans ce domaine peuvent être expliqués par la tradition de la région, l'utilisation des ouvriers qualifiés et le progrès général de la société roumaine. L'intense activité enregistrée au domaine des constructions de la ville de Timișoara et du Banat tout entier, après 1918, a assuré un marché convenable pour la vente des produits et, en même temps, des conditions pour le développement de la production.

---

<sup>185</sup> *Ibidem*, f. 53.

<sup>186</sup> *Ibidem*, f. 52.

<sup>187</sup> *Ibidem*, dosar 6/1940, f. 80.